

Monika Diederichs, *Wie geschoren wordt moet stilzitten. De omgang van Nederlandse meisjes met Duitse militairen*, Amsterdam, Boom, 2006, 231 pp., ill., ISBN 90 8506 349 3.

Net zoals in België het geval was, groeide de kaalgeknipte 'moffenmeid' in het Nederlandse collectieve geheugen uit tot het icoon van het lot dat collaborateurs bij de bevrijding te wachten stond.^o Al onderging de perceptie en geladenheid ervan wel een ernstige verandering. Daar waar de bevrijdingsfoto's een lachende menigte tonen die haar appreciatie voor deze publieke bestraffing uit, vervult de herinnering zestig jaar later de Nederlandse samenleving met schaamte. Zo moest regisseur Paul Verhoeven de opnames van zijn film *Zwartboek* staken toen de figuranten, die als enthousiaste menigte een kaalkniptafeel moesten toejuichen, dit niet langer konden aanzien en begonnen te huilen. Meer dan een halve eeuw na de bevrijding wil Monika Diederichs – zelf dochter van een Nederlandse moeder en Duitse militair – een antwoord bieden op de vraag waarom het gedrag van deze 'moffenhoeren' zo werd afgekeurd en bovenal, wat het voor deze vrouwen persoonlijk betekende om in een oorlogscontext een liefdesrelatie met een lid van de vijand te onderhouden. Door middel van interviews staat het egoperspectief in het boek dan ook zeer centraal. De individuele herinneringen van 56 vrouwen geven een gedetailleerd en intimistisch beeld van de eerste kennismaking met hun Duitse militair, de manier waarop verdere ontmoet-

tingen plaats hadden (vaak in het geheim) en de betekenis en invloed van deze relaties op hun verdere leven. Niet alleen de stigmatisatie en de nare ervaringen bij de bevrijding, maar ook het heimwee en verdriet om een onmogelijke liefde, doen de lezer kennis maken met de belevingswereld van deze vrouwen, die sterk afweek van het beeld dat tijdens en vlak na de oorlog van hen werd opgehangen. In het eerste hoofdstuk beschrijft Diederichs hoe reeds tijdens de oorlogsjaren meisjes die met Duitsers contact zochten, werden gecriminaliseerd en in de pathologische hoek gedrongen. Door de verwoede pogingen van de Duitse Wehrmacht om het toenemende aantal geslachtsziekten onder haar manschappen te lijf te gaan, – waarbij zeer repressief tegen Nederlandse vrouwen, als mogelijke dragsters van deze ziekten, werd opgetreden – werden meisjes die met Duitsers omgingen, al vlug geassocieerd met prostitutie en een losbandige seksualiteit. De bijzondere aandacht en bezorgdheid van de Nederlandse instellingen voor jeugdhulpverlening ten aanzien van meisjes die met Duitsers liepen, droegen bij tot de beeldvorming van ongepast en aberrant gedrag.

Om de houding en acties van deze diverse actoren te onderzoeken, deed Diederichs een beroep op een zeer brede waaier van archivalische bronnen: van de archieven van instellingen voor bijzondere jeugdzorg en ongehuwde moederzorg, Duitse instanties tot persoonsdossiers van het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging. Toch focust haar boek in belangrijke mate op Nederlandse vrouwen die een kind kregen van een Duitse militair. In het derde hoofdstuk beschrijft ze hoe de Nederlandse instellingen voor ongehuwde moederzorg een beleid van terughoudendheid en stigmatisering voerden ten aanzien van vrouwen die zwanger waren van een Duitse militair. Hoofdstuk vier laat zien hoe de moederzorg voor Nederlandse vrouwen die een kind verwachtten van een Duitser, tijdens de

^o Voor de Vlaamse casus cf. het artikel M. De Metsenaere & S. Bollen, *Schandelijke liefde. Sentimentele collaboratie en haar bestraffing in België na de Tweede Wereldoorlog* eerder in dit nummer.

bezetting langzaam werd gemonopoliseerd door de Nationalsozialistische Volkswohlfahrt (NSV). Niet alleen de bekommernis om de discriminaties en vooroordelen waar zwangere moffenmeiden kregen mee af te rekenen, lagen aan de basis van de uitbouw van een net van moeder- en kindertehuizen. De inzet van dit systeem was evenzeer gericht op de controle over de *'rassisch hochwertige'* kinderen die uit Duits-Nederlandse relaties werden geboren. Door de verhoogde interesse van de bezettingsmacht voor deze kinderen, werd het persoonlijke hoe langer hoe meer politiek. Moeders die wisten aanspraak te maken op onderhoudsgeld of zwangerschapsvoorzieningen van de NSV, dienden immers mee te werken aan een informatie-onderzoek over hun erfelijkheid, genetische aanleg en familiale achtergrond.

Deze disproportionele focus op vrouwen die een kind kregen van een Duitser, verengt echter de oorspronkelijke opzet van het boek, waarbij de omgang van Nederlandse vrouwen met Duitse militairen als perspectief werd vooropgesteld. Een gelijkaardige vertekening wordt veroorzaakt door de wijze waarop Diederichs haar geïnterviewden op het spoor kwam: via een oproep in *De Telegraaf*, waarbij ze beschreef zelf een kind te zijn van een Duitser. De auteur geeft dan zelf ook toe dat haar oproep wellicht vooral vrouwen aansprak die zich in de situatie van haar moeder herkenden, d.w.z. vrouwen die een 'ernstige' relatie hadden met slechts een Duitser. Opvallend veel vrouwen benadrukten dan ook de uniciteit van hun relatie. Niet alleen bij de selectieprocedure van de respondenten maar ook bij het risico op sociaal wenselijke antwoorden kunnen dus de nodige vraagtekens worden gezet, een bedenking die Diederichs zich nauwelijks maakt. Hetzelfde kan gezegd worden over het tweede hoofdstuk, waarin het politieke bewustzijn en engagement van de moffenmeiden wordt besproken. Hieruit komt een zelfbeeld van een a-politieke en

naïeve bakvis naar voren, waarbij Diederichs zich toch even de vraag had kunnen stellen of dit beeld niet past binnen een minimaliserende verdedigingsstrategie.

Nederlandse vrouwen met huwelijksplannen of zij die reeds in het huwelijksbootje waren gestapt, kwamen in contact met de nationaal-socialistische bureaucratie die aan deze vrouwen een hele resem eisen oplegde. Niet alleen eugenetische criteria maar ook een positieve beoordeling van de politieke gezindheid van de familie van de bruid en een schriftelijke belofte om na het huwelijk naar Duitsland te verhuizen waren noodzakelijk om de verplichte toestemming te verkrijgen. Veel koppels opeerden er dan ook voor om het einde van de oorlog af te wachten en leefden in afwachting samen als man en vrouw. De oorlogsomstandigheden verstrengden dus niet alleen de zeden – aangezien het reeds tijdens de oorlog bijvoorbeeld *'not done'* was om gearmd met een soldaat op straat te lopen –, ze versoepelden ze tegelijk ook. De Duitse autoriteiten ondermijnden actief het ouderlijke gezag – en dus de controle over de seksualiteit van de dochters des huizes – door in januari 1941 een regeling in te voeren waarbij minderjarige meisjes zonder toestemming van voogd of ouders voor de Duitse burgerlijke stand konden huwen met een Duitser.

In de laatste twee hoofdstukken gaat Diederichs na op welke wijze de moffenmeiden bij de bevrijding dienden te boeten voor hun seksuele collaboratie. Door internering en ondertoezichtstelling werden ze op dezelfde lijn gezet met politieke collaborateurs. Het seksueel geladen ritueel van het kaalknippen ontstond op sommige plaatsen spontaan, elders werd het reeds tijdens de bezetting voorbereid of in de woelige bevrijdingsdagen door ordehandhavers bewust gehanteerd als middel om de volkswoede te kanaliseren.

Op basis van een Deens onderzoek extrapoleert Diederichs deze buitenlandse cijfergegevens naar de Nederlandsesituatie. Ze komt

tot de vaststelling dat 130 000 à 150 000 Nederlandse vrouwen omgang hadden met Duitse militairen en dat één op tien een kind met een Duitse vader ter wereld bracht. Hierbij stel ik me de vraag in hoeverre beide landen op dit punt vergelijkbaar zijn. De houding van de Duitse bezetter ten aanzien van de verbroedering tussen Deense vrouwen en zijn militairen verschilde immers van de dubbelzinnige Duitse politiek die werd voorgestaan in Nederland. Het contact tussen Deense vrouwen en Duitse soldaten werd door de bezettende overheid vanuit het oogpunt van de eugenetische rassenpolitiek op enthousiaste wijze aangemoedigd. Hoewel Hitler zich bij verordening eveneens voorstander betoonde van huwelijken tussen Duitsers en Nederlandse vrouwen, werd door andere personen en instanties, zoals Martin Bormann en de Wehrmacht, aangestuurd op een beleid dat de contacten tussen de Nederlandse vrouwelijke burgerbevolking en de soldaten diende te ontmoedigen. Bovendien kunnen we ons de vraag stellen bij het vage begrip 'omgang', dat door buitenstaanders zeer ruim werd gedefinieerd en verwees naar een continuüm van omgangsvormen. In de praktijk was niet steeds een seksuele component aanwezig, al werd die wel vaak verondersteld. Het lijkt me dan ook weinig haalbaar om dit fenomeen te willen kwantificeren, zeker niet op wetenschappelijk gefundeerde wijze. De kracht van Diederichs' analyse ligt dan ook eerder in de wijze waarop ze de ruimere oorlogsgeschiedenis combineert met de individuele verhalen van vrouwen die vanwege een liefdesrelatie ondervonden hoe de oorlog de grenzen tussen het interpersoonlijke en het politieke deed vervagen.

Door aandacht te besteden aan de heersende moraal, seksualiteitsopvattingen en zedelijkheidsbeleid tijdens de oorlogsjaren, heeft Diederichs een verklaringsgrond gevonden voor de beschamende behandeling en stigmatisering van deze Nederlandse vrouwen na

de oorlog. De persoonlijke verhalen ontkrachten het clichébeeld van de lichtzinnige en opportunistische moffenhoer en geven deze vrouwen hun waardigheid terug. Het resultaat is een genuanceerd en vlot geschreven boek, met ontroerende passages. Of zoals de vrouwen het zelf verwoordden: "*Liefde is internationaal*".

[Sophie Bollen]